

Я. М. Буздуган,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри
конституційного, адміністративного та
фінансового права, університет „Україна”

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ БЛАГОДІЙНИХ НАДХОДЖЕНЬ

У статті досліджено теоретико-правові засади та вітчизняну практику мобілізації благодійних надходжень у централізовані та децентралізовані грошові фонди держави, а також можливість зростання їх ролі як альтернативного джерела фінансового забезпечення соціально-культурної сфери України.

В статье исследованы теоретико-правовые основы и отечественная практика мобилизации благотворительных поступлений в централизованные и децентрализованные денежные фонды государства, а также возможность увеличения их роли как альтернативного источника в финансовом обеспечении социально-культурной сферы Украины.

The theoretical and legal principles as well as the analysis of domestic practice of donations mobilization as one of the types of non-tax revenues to the centralized and decentralized monetary funds of the state, as well as the peculiarities of their role growth as an alternative source in the financial support of social and cultural spheres of Ukraine are researched in this article.

Ключові слова: благодійні надходження, неподаткові надходження, власні надходження.

В умовах переходу України до демократичних засад життя, утвердження шкали гуманістичних цінностей, розбудови громадянського суспільства зростає роль благодійних надходжень як альтернативного джерела фінансового забезпечення соціально-культурної сфери держави.

Виконання державних зобов'язань у галузі освіти, охорони здоров'я, соціального захисту населення, навіть в обмеженому обсязі, без залучення позабюджетних джерел фінансування неможливе. Тому сьогодні особлива увага має приділятися створенню багатоканальної системи фінансового забезпечення даної сфери суспільних відносин.

Фінансове забезпечення виступає необхідною умовою ефективного функціонування установ соціально-культурної сфери будь-якої організаційно-правової форми, яке узагальнюється у сумі коштів, що спрямовуються для ведення відповідної діяльності з метою досягнення поставлених цілей і завдань, та здійснюється у різних формах, поєднання яких залежить від мети діяльності, нормативно-правових обмежень, фінансових можливостей.

В. Опарін вирізняє такі форми фінансового забезпечення, як зовнішнє фінансування, самофінансування, кредитування. Зовнішнє фінансування полягає у виділенні коштів певним суб'єктам на безповоротній і безоплатній основі. Учений наголошує, що це можуть бути також кошти громадських організацій даної країни та з-за кордону, гранти міжнародних організацій тощо [8, с. 59]. До зовнішнього фінансування можна також віднести благодійні надходження, які мають особливі умови формування та використання. Потрібно підкреслити, що благодійна, гуманітарна, спонсорська допомога, гранти міжнародних організацій починають відігравати значну роль у фінансовому забезпеченні соціально-культурної сфери. Зазначені надходження, відповідно до нормативно-правових актів, належать до власних надходжень, які за формою залучення коштів є безповоротною фінансовою допомогою та виступають одним із джерел безповоротного фінансування [1, с. 92].

Благодійні надходження належать до неподаткових надходжень і на сьогодні є найменш дослідженою правовою та економічною категорією.

Серед провідних вітчизняних учених, юристів та економістів питаннями наповнення державного і місцевих бюджетів шляхом використання неподаткових платежів, одним із видів яких є благодійні надходження, займалися М. Азаров, Л. Воронова, В. Дем'янишин, Т. Єфименко, О. Кириленко, М. Кучерявенко, О. Музика-Стефанчук, Ц. Огонь, О. Орлюк, В. Опарін, В. Федосов, С. Юрій, Ф. Ярошенко та інші. Однак практично відсутні дослідження, які стосуються вивчення благодійних надходжень.

Метою статті є дослідження теоретико-правових засад та вітчизняної практики благодійних надходжень як універсального виду неподаткових надходжень, а також можливість забезпечення зростання їх ролі у складі доходів Державного та місцевих бюджетів України.

Неподаткові надходження, як джерело доходів державних і місцевих бюджетів, в умовах розбалансованої економіки та постійного пошуку додаткових джерел наповнення бюджетів набувають дедалі більшого значення, а тому виникає необхідність у детальному дослідженні їх сутності, з визначенням тих основних критеріїв та ознак, які характерні і для податкових надходжень (платежів).

Як указує професор В. Дем'янишин, „у вітчизняній економічній літературі відсутня наукова дискусія щодо соціально-економічної сутності неподаткових надходжень, унаслідок чого складається враження, що цей вид надходжень відіграє винятково статичну роль у доходах бюджету”. Водночас в останні роки помітне деяке пожвавлення в цьому питанні [4, с. 57].

Так, у монографії „Доходи бюджету України: теорія та практика» Ц. Огонь указує на те, що неподаткові надходження – це „... добровільні компенсаційні платежі, а також штрафи і пені, не пов'язані з податковим законодавством” [7, с. 73].

У Фінансовому словнику А. Загородній, Г. Вознюк, Т. Смовженко зазначають, що „... платежі неподатко-

ві – це разові та випадкові надходження до бюджету, які не мають прямого призначення формувати доходи бюджету” [6, с. 338].

У підручнику „Бюджетний менеджмент” В. Федосов підкреслює, що „неподаткові доходи формуються від продуктивної діяльності держави та від реалізації її майнових прав” [3]. У цьому визначенні автор указує безпосередньо на види та джерела неподаткових надходжень. Зокрема, доходи від продуктивної діяльності (державний сектор економіки) та від надання певних послуг, а доходи від майнових прав – у вигляді доходів від використання державного майна та угідь. Проте у даному визначенні не вказується мета та призначення мобілізації цих доходів.

У Бюджетному кодексі України зазначено, що неподатковими надходженнями визнаються: доходи від власності та підприємницької діяльності; адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційної господарської діяльності; інші неподаткові надходження. Таке визначення дається і у значній кількості навчальної і наукової літератури з питань формування доходів бюджету. У цих визначеннях перераховуються тільки види неподаткових надходжень.

Автори монографії „Державна фінансова політика та прогнозування доходів бюджету” (М. Азаров, Ф. Ярошенко, Т. Єфименко та інші) зауважують, що неподаткові надходження здебільшого залежать від їхнього узгодження з головними показниками економічного розвитку країни. На думку В. Дем’янишина, сутність неподаткових надходжень полягає в тому, що вони відображають розподільчі відносини, пов’язані з формуванням централізованого фонду грошових коштів держави шляхом непримусового відчуження частини грошових доходів і нагромаджень юридичних і фізичних осіб. У цьому визначенні підкреслюється, що неподаткові надходження є однією з форм мобілізації коштів до централізованого фонду держави. Процес акумуляції коштів пов’язаний з розподілом і перерозподілом ВВП за допомогою непримусового вилучення частини доходів і нагромадження окремих суб’єктів розподільчих відносин, до яких належать юридичні та фізичні особи [5, с. 450].

І. Сидор вважає, що друга частина визначення стосовно непримусового відчуження частини грошових доходів є суперечливою, оскільки ряд неподаткових платежів (за видобуток природних ресурсів, збори, штрафи та санкції) передбачають фіскальний (обов’язковий) характер. На думку науковця, неподаткові надходження – це сукупність розподільчих відносин примусового, обов’язкового характеру, які виникають між державою та юридичними і фізичними особами з приводу формування централізованих фондів грошових коштів (державного і місцевих бюджетів) із застосуванням неподаткового механізму мобілізації платежів з метою подальшого їх використання для задоволення суспільних потреб. У даному визначенні наголошується на примусовому та обов’язковому характері розподільчих відносин відповідно до таких міркувань:

1. Хоча, як підкреслює більшість авторів, неподаткові надходження формуються за рахунок надання благ, дозволів та переваг для платників, а тому вони

мають непримусовий характер, І. Сидор все-таки апелює такій думці. Адже плата, збір, платіж будь-якого характеру відображають втрату доходу платника на користь іншого суб’єкта (держави). За умови, якщо юридична чи фізична особа бажає отримати від проведення операції дохід чи прибуток, вона зобов’язана сплатити певну суму грошових коштів за дозвіл на проведення операції. За умови несплати такий дозвіл державою не надається. Виникає запитання: яка різниця, з позиції платника, у такій сплаті між податком і неподатковим платежем? Адже, отримуючи прибуток, платник зобов’язаний сплатити податок на прибуток, так само і отримати дозвіл можна після сплати відповідного платежу. А тому, на думку І. Сидора, неподаткові платежі мають примусовий та обов’язковий характер, як і податкові платежі. Єдиною відмінністю між податковими і неподатковими платежами виступає метод їх мобілізації до бюджету.

2. Примусовий та обов’язковий характер окремих видів неподаткових платежів, порівняно з податковими платежами, проявляється більшою мірою на основі тих міркувань, що податки сплачуються з отриманого доходу чи прибутку, а неподаткові платежі необхідно сплатити до моменту отримання доходу чи прибутку у вигляді плати, збору, перерахування певних сум за одержання права на здійснення відповідних дій (оренда та ін.) [9, с. 116].

Обґрунтовуючи своє визначення стосовно неподаткових надходжень, І. Сидор залишила поза увагою благодійні надходження, які, на відміну від податкових та багатьох видів неподаткових надходжень, мають не примусовий і не обов’язковий, а добровільний характер.

На основі зазначеного вище можна зробити висновок, що однією зі складових бюджетів різних рівнів є неподаткові надходження, які у доходах зведеного бюджету становлять п’яту частину. Абсолютні показники неподаткових надходжень за різними видами бюджетів коливаються в часі. Однак це коливання не є значним порівняно з іншими складовими, а тому їх частка у кризовому періоді не зменшилася. Детальна динаміка мобілізації неподаткових надходжень у розрізі окремих видів указує на те, що найбільшу частку становлять власні надходження бюджетних установ [9, с. 119]. Варто зазначити, що у структурі власних надходжень бюджетних установ певну питому вагу мають благодійні надходження.

У результаті проведеного дослідження та узагальнення численних визначень можна дійти висновку, що благодійні надходження – це сукупність розподільчих відносин не примусового, не обов’язкового, а добровільного характеру, які виникають між державою і юридичними та фізичними особами з приводу формування централізованих і децентралізованих фондів грошових коштів із застосуванням спеціального правового механізму мобілізації.

Найбільш характерною ознакою благодійних надходжень є добровільність сплати. Благодійні надходження мають особливі умови формування та використання, що врегульовані як загальним (Конституція України, Бюджетний кодекс України, Податковий кодекс України, Постанова Кабінету Міністрів України „Про затвердження переліку груп власних надхо-